

ainakin suhteellisen rauhallinen, ja yleinen ilmapiiri uudistukselle on pohjimmiltaan suotuisa. Demokratia vasta alkaa ja tulevaisuus tulee! päättää Jasin kirjansa rock-tähteä Juri Ševtšukia

lainaten – tunnustaen vaikeudet ja samalla ilmentäen varovaista toiveikkautta.

Taisto Tolvanen

Vankkaa Venäjä-tutkimusta

***Russia in 2020. Scenarios for the Future.* Ed. Maria Lipman, Nikolay Petrov. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2011.**

Tunnettujen asiantuntijoiden kirjoittama kirja herättää suuria ennako-odotuksia ja heti alkuun on todettava, että se täyttää ne runsain mitoin. Viisitoista venäläistä, muun muassa Dmitri Trenin, Nikolai Petrov ja Fjodor Lukjanov, kymmenen yhdysvaltalaista, Thomas Graham, Daniel Treisman ja Robert Ortung heidän joukossaan, sekä viisi eurooppalaista tutkijaa Arkady Moshesista Richard Sakwaan ja Thomas de Waaliin käsittelevät kukin nyky-Venäjään ja sen tulevaisuudennäkyymiin liittyviä teemoja. Käsiteltäviä asiakokonaisuuksia ovat Venäjän ulkopolitiikka, talouspolitiikka, poliittinen järjestelmä ja puolueet, valtio ja poliittinen eliitti, federalismi ja alueet sekä sosiaalisektori. Jokainen tutkija esiintyy omine näkemyksineen eikä yhteisiin johtopäätöksiin pyritä.

Tarkastellessaan Venäjän globaalia asemaa Thomas Graham lähtee historiasta: Venäjä on aina ollut ”luonnoton”, itsestään epävarma suurvalta, joka on nyt suurimman haasteensa edessä 300 vuoteen. Kun valta ennen säteili Venäjistä ulospäin, tulvii se nyt sen lähialueille ja sen sisälle ulkoapäin, mm. Kiinasta ja Kaukasukselta. Voiman luonne on muuttunut, ja kyky syntyneiden riippuvuussuhteiden käsittelyyn on yhtä tärkeää kuin sotilaallinen

voima.

Venäjä pyrkii vallitsevissa Yhdysvaltojen mahtiaseman ja Aasian nousun leimaamissa olosuhteissa ensisijaisesti varmistamaan johtavan asemansa Neuvostoliiton jälkeisessä tilassa ja olemaan tärkeä kumppani Kiinalle, USA:lle ja Intialle. Lisäksi Venäjä pyrkii vaikuttamaan mm. energian avulla Eurooppaan, arktisiin alueisiin sekä olemaan ”ykkösluokan” jäsen YK:ssa, IMF:ssä, WTO:ssa ja G-20-järjestössä.

Kaikki tämä on kuitenkin ehdollista. Venäjän on ensin turvattava oma taloudellinen kasvunsa, saatava armeijansa kuntoon sekä pystyttävä riittävään kansalliseen koheesioon ja pragmaattiseen ulkopoliittikkaan. Vaikka Venäjällä vallitsee yhteisymmärrys talouden modernisaatiosta, byrokratian vastustus ja korkeimman johdon inertia ovat tämän esteenä. Graham katsoo korkeiden energiatulojen auttavan modernisaatiota, mistä eräät kirjan kirjoittajat ovat kuitenkin toista mieltä. Hän esittää tunnetut lääkkeet modernisaatioon – ulkomaisen tietämyksen, investointi-ilmapiirin parantamisen ja koko yhteiskunnan modernisaatiotalkoot – ja katsoo tämän mahdolliseksi nykyisen järjestelmän puitteissa. Myös moni muu kirjoittaja lähtee nykyisen järjestelmän säilymisestä/säilyttämisestä, mistä tarkemmin jäljempänä.

Yhdysvaltalaiset Derluguian ja Wallerstein tutkailevat Venäjän globaalia asemaa poliittisen ja taloudellisen järjestelmäana-

lyysin valossa. Neuvostokautta seurasi uusliberalistinen Jeltsinin kausi, joka johti nykyiseen, inertiaan ja pinnallisten uudistusten leimaamaan valtiokeskeiseen hallintoon. He ennustavat tämän ”brežneviläisen” ajan jatkuvan, sillä yhteiskunnassa ei ole muutokseen pystyviä voimia. Uuteen keskiluokkaan asetetut toiveet ovat vääriä. Keskiluokka on joko kykenemätön tai haluton liittymään protestiliikkeeseen. Älymystö on hajallaan ja ”imitaatioliberalit” ovat heikkoja. Sosiaalidemokratia ei sovi maahan tuotavaksi. Kirjoittajat kaipaavatkin jonkin uuden ideologian – ”edistysmielisen patriotismin” – rakentamista maan kehityksen pohjaksi.

Venäläinen Dmitri Trenin ei näe ”Venäjän karhun” aggressiivista esiintuloa mahdollisena, vaan ennustaa todennäköisemmäksi kehityskulukuksi inertiaa jatkavan passiivisen kehityksen. Venäjän muuttuminen ”piiritetystä linnoituksesta” rakentavaksi kansainväliseksi voimaksi edesauttaisi myönteisten muutosten aikaansaamista venäläisessä yhteiskunnassa ja koko poliittisessa järjestelmässä.

Yhdysvaltalainen professori Daniel Treisman katsoo kahden vuosikymmenen kokemuksen osoittavan, että Venäjän nykyiset muodolliset instituutiot eivät ainakaan olennaisesti vaikuta maan politiikan muovautumiseen tulevina vuosina. Sen sijaan paljon tulee riippumaan taloudesta. Vaikka yleinen oletamus on, että korkeampi elintaso ja integroituminen Eurooppaan tekevät yhteiskunnan kontrolloimisen entistä vaikeammaksi, kiistää Treisman tämän lähtökohdan. Ihmiset kiittävät parantuneesta asemastaan nykyisiä johtajia ja näin edelleen vahvistavat heidän asemiaan. Syntyy ristiriitainen tilanne: taloudellinen edistys vahvistaa nykyhallintoa ja samalla edesauttaa yhteiskuntaa kasva-

maan ulos nykyisestä tilasta. Parantunut taloudellinen suoritus ei täten nopeuta vallanvaihtoa, mutta tekee yhteiskunnasta valmiimman siirtymään demokraattisempaan kehitysvaiheeseen, kun sen aika tulee.

Talouden kasvun hidastuminen voisi olla hyväksi modernisaatiolle. Oppositio aktivoituisi ainakin verbaalisesti ja johtavassa eliitissä syntyisi poliittista kilpailua lisäävää skismaa. Todennäköisin skenaario on juuri tämä: hidas tai nollakasvu, mikä korvaa viimeisten vuosikymmenien helpon rahan leimaaman tilanteen. Öljyn ja kaasun vähenevä menekki voisi johtaa vakaviin seurauksiin Venäjän viennille, budjettituloille ja taloudelliselle kasvulle, vaikka Kiinan jatkuva energianälkä voisikin auttaa tilannetta tilapäisesti. Tuottavuutta ei voida kasvattaa tehottoman byrokratian ja korruption olosuhteissa.

Jokin ulkoinen shokki – sota Georgian kanssa, terroristihyökkäys tai Naton laajeneminen Ukrainaan tai Georgiaan – tai taloudellisen tilanteen huononeminen söisivät nykyjohdon suosiota. Tässä tilanteessa johdon virhearvioinnit vastatoimissa heikentäisivät sitä entisestään. Poliittinen liberalisoituminen huonoissa taloudellisissa olosuhteissa johtaisi opposition mobilisointiin – saman aiheuttaisivat epäonnistuneet reformit vaikkapa eläkeuudistukseen liittyen.

Treisman päätytty siihen johdopäätökseen, ettei talouskasvu sinänsä edistä demokrasiaa. Mutta koska se mahdollistaa lisääntyvät kontaktit Eurooppaan ja muuhun ulkomaailmaan, se lisää avoimuutta, hyviä suhteita alemmilla tasoilla ja näin vähentää halua hyväksyä autoritäärihallintomalli. Kun Venäjästä tulee rikkaampi ja modernimpi, globaalisti integroidumpi, äkinäinen taloudellinen taantuma nopeuttaisi sen poliittista muutosta suuremman vapauden suuntaan.

Vladimir Gelman kuvaa Jeltsinin aikana perustettujen instituutioiden muuttamista Putinin aikana vallan välikappaleiksi. Parlamentti alistettiin, federaatiopiirit perustettiin, vaalijärjestelmä muutettiin ja samalla monet instituutiot näivettyivät. Toimeenpanovallan johtaja vastaa nyt yksin päätöksenteosta, vaaleihin perustuva kilpailu eliittien välillä on tabu ja alueelliset johtajat on alistettu keskuksen määräysvaltaan. Viimeiset vaalit osoittivat kuitenkin, että valtuutetuilla on myös aitoa vastustusta. Se ei voi täysin hallita paikallista tehotonta ja korruptoitunutta itsehallintoa.

On syntynyt keinotekoinen tasapaino, noiduttu kehä, jonka säilyttämisestä on tullut valtaeliitille päämäärä sinänsä. Jos jokin ryhmä haluaisi horjuttaa tätä *status quota*, se heikentäisi samalla omaa asemaansa. Kysymyksessä on nk. instituutioloukku, stabiili, mutta tehoton tasapaino, jota kukaan ei ole halukas rikkomaan. Mitä pitempään tämä tilanne jatkuu, sitä vaikeampi siitä on löytää tietä ulos. Venäjällä ei ole nyt edellytyksiä murtaa tätä ”loukkaa”. Kuluvalle vuosikymmenellä ja sen jälkeen ainoastaan jokin suurempi ulkoinen shokki, jonka mahdollisuudesta on vaikea spekuloida, voisi murtaa tämän noidutun kehän.

Lyhyellä aikavälillä nykyiset instituutiot voivat alkaa degeneroitua. Toinen mahdollisuus on ”kovan käden” voimistaminen entisestään. Molemmat skenaariot ovat epätodennäköisiä, mutta ensimmäinen skenaario on näistä kahdesta todennäköisempi. Instituutioihin tehtäisiin kosmeettisia tai konkreettisempiäkin muutoksia, joista aikaisempina esimerkkeinä kirjoittaja mainitsee yhteiskunnallisen kamarin, *Nashi*-liikkeen sekä Kremlin satelliittipuolueet. Näille voitaisiin mahdollisesti antaa enemmän toimi- ja päätösvaltaa edellyttämisen kuitenkin, etteivät ne uhkaa

Kremlin valta-asemaa. Paikallisten parlamenttien roolia voitaisiin vahvistaa ja valtuutetuille sallia aitoa kilpailua. Tämä kuitenkin edellyttäisi paikallisten toimijoiden ”ostamista” ilman että instituutiot tästä tulisivat tehokkaammiksi.

Gelman maalaa kuvaa myös ”kovan käden” vaihtoehdosta ja pitää mahdollisena kehitystä, jossa sen ja degeneroituvien instituutioiden tietyt elementit yhdistyvät. Mahdollisuutta siirtymiseen aidon demokratian kehittämisen tielle tekijä ei näe. Keskeiset instituutiot pitäisi luoda kokonaan uudelleen, mikä ei takaisi sitä, että nämä uudet instituutiot olisivat entisiä parempia. Poliittisten instituutioiden muuttaminen Venäjällä niiden nykyisessä muodossa on mahdottomuus – ainoa vaihtoehto on tuhota ne. Lähivuodet ja vuosikymmenet näyttävät, onko tämä mahdollista tehdä rauhanomaisesti.

Professori Robert Ortung näkee keskuksen ja alueiden suhteen ennen kaikkea taloudellisenä kysymyksenä. Kuvernöörit on nyt alistettu Kremlin määräysvaltaan ja valtuutetut Yhtenäisen Venäjän välikappale tälle kontrollille. Kun taloudella menee hyvin, keskuksen ja alueiden taistelu resursseista laimenee. Niukkoina aikoina valtion ja alueille ohjattavien tulojen väheneminen aktivoi alueita ja yhdessä aktivoituvan kansalaisyhteiskunnan kanssa se voi johtaa tietynasteisiin demokratian ilmentymiin.

Tulevaisuudelle kirjoittaja antaa kaksi skenaariota: passiivisen inertiaivaihtoehdon ja optisen kehitysmahdollisuuden. Ensiksi mainitussa keskus pitää entiseen tapaan päätehtävänäään stabiliteetin ja kontrollin säilyttämistä, alueiden tarpeet ovat toissijaisia. Tuloksena on korkeita veroja, nousevia elinkustannuksia sekä työttömyyttä vastaan suuntautuvien mielenosoitusten lisääntymisen, jotka saattavat johtaa myös

poliittisiin vaatimuksiin. Tämä johtaa puolestaan voimakeinojen lisääntyvään käyttöön.

Kirjoittaja ennustaa valta-
puolueen kohtaavan vaikeuksia nimittämiensä ehdokkaiden läpimenoissa – minkä kahden viimeisen vuoden tapahtumat ovatkin vahvistaneet (kirjoitettu ilmeisesti 2010). Tästä huolimatta valtaapuolue jatkaa komentoaan alueilla. Instituutiot näivettyvät entisestään ja korruptio säilyy tärkeänä tekijänä keskuksen ja alueiden suhteessa. Ulkoa tuodut kuvernöörit saattavat provosoida mielenosoituksia maahanmuuttoa vastaan. Nationalistiset ryhmät tulevat äänekkäämmiksi. Kokonaisuudessaan nykypolitiikan jatkaminen on omiaan luomaan muutospainetta keskushallintoa ja sen nimittämiä kuvernöörejä vastaan, mikä mahdollisesti johtaa tilanteen destabilisoitumiseen.

Optimistisessa skenaariossa federaation johdossa syntyisi hajaannusta, mikä mahdollistai-

si reformihenkisten edustajien esillepääsyn. Kiistaa syntyisi energiakeskeisyyttä korostavien ja talouden diversifikaatiota ajavien ryhmien välillä; viimeksi mainittu edesauttaisi poliittisen järjestelmän liikkumista pluralistisempaan suuntaan.

Orttung on arvioissaan ehdoton: seuraavan kymmenen vuoden aikana ei ole mahdollista palata kuvernöörien valintaan paikallisesti. Toimiva ratkaisu voisi olla presidentin nimittämien kuvernöörien hienovaraisemmassa, tehokkaammassa hyväksikäytössä myös alueiden edut huomioon ottaen, mikä vakauttaisi paikallisia instituutioita ja vähentäisi radikaalismin mahdollisuutta.

Lyhyt katsaus ei anna mahdollisuutta syventyä kaikkiin kirjassa esille otettuihin asiakokonaisuuksiin, vaikkapa yhä tärkeämmäksi katsottuun internetin rooliin politiikanteon välineenä. Yhteiskunnan ja sen eri ryhmien suhtautumista muutosnäkymin

koskeva katsaus vahvistaa tunnetun tosiasian: venäläinen yhteiskunta on valtaosaltaan, erityisesti maaseutuväestön osalta, edelleen passiivinen ja konformistinen. Armeijan kehitystä tarkastellaan kahdessa katsauksessa yksityiskohtaisesti. Tarkastelussa otetaan huomioon niin sisäinen ja asetekninen kehitys kuin kansainväliset tekijätkin. Kansainvälisistä tekijöistä korostetaan muun muassa Keski-Aasian mahdollista muuttamista kriisialueeksi.

Kokonaisuudessaan arvioitava kirja edustaa korkeaa asiantuntemusta. Käsiteltävät teemat kattavat nyky-Venäijää ja sen lähivuosien ja -vuosikymmenien kehitystä koskevat keskeiset kysymykset. Teos tässä mielessä eräänlainen Venäjä-ensyklopedia, johon tutkijoiden ja asianharrastajien voidaan olettaa palaavan useaan otteeseen.

Taisto Tolvanen